

هویت معلمی

دکتر عظیم محبی

■ در نگاه سنتی نقش معلمان در حد تدریس کتاب‌های درسی محدود می‌شود. اما در نگاه عمیق، نقش معلمان و مربیان ادامه نقش تربیتی انبیا و اولیای الهی تلقی می‌شود؛ یعنی «اسوهای امین، راهنمایی بصیر و عالمی توانا» که وظیفه هدایت، روشنگری، برنامه‌ریزی، آموزش، پشتیبانی، مشورت، بازخورد دادن و تربیت متریبان را برای به‌چالش کشیدن موقعیت کنونی برای بسط و توسعه ظرفیت‌های وجودی، به‌منظور کسب شایستگی‌ها و دستیابی به حیات طیبه را بر عهده دارند (مبانی نظری سند تحول، ۱۳۹۰).

برای تربیت معلمانی با ویژگی‌های فوق و ارتقای شایستگی‌های اعتقادی، اخلاقی، حرفه‌ای و تخصصی معلمان به معرفت، میل، اراده، عمل و تکرار در عمل و تکوین صفات و هویت حرفه‌ای آنان نیاز داریم.

تحقق این فرایند متضمن سر و کار داشتن معلمان با مسئله‌های پیچیده و واقعی، پای‌بندی‌های شخصی و تعامل با افرادی با سطوح متفاوت شایستگی است. رویکرد اصلی این فرایند موقعیت‌محوری است. توجه به موقعیت، نیازمند گشودگی مداوم در برابر تجربه‌های جدید، یادگیری خودآغازگر، سازگاری میان قابلیت‌های وجودی (احساس، شهود، تعقل، اراده و عمل) نقادی و ارزیابی مداوم عملکرد خود بر اساس نظام معیار اسلامی، و درگیر شدن خود و فرایند درک و اصلاح موقعیت است.

بهبود موقعیت متضمن کسب معرفت، عمل، و تأمل در خصوص نتایج آن به صورت فردی و گروهی است که در نهایت به تحقق هویت منحصر به فرد در زندگی شخصی و حرفه‌ای منجر می‌شود. قرار گرفتن در فرایند کسب و توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای امکان ایجاد انسجام، هماهنگی و پیوند میان رشد شخصی هویت حرفه‌ای را فراهم می‌کند.

بر این اساس وظایف معلمان در سند برنامه درسی ملی چنین ذکر شده است:

- در مسیر راه انبیا و ائمه اطهار (ع)، اسوهای امین و بصیر برای دانش‌آموزان است؛

- با شناخت و بسط ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان و خلق

معلم و مربیان برای اجرای حرفه‌ای نقش خود با الهام گرفتن از مأموریت مدرسه و فرایند تربیت باید:

- ظرفیت و قابلیت‌های دانش‌آموزان (فطرت، اراده، عقل، استعداد، عواطف و ...) را بشناسند؛

- اصول و روش‌های یادگیری (مغز یادگیرنده، هوش هیجانی، تعامل اجتماعی و فرهنگی، فرایند تفکر و پژوهش، شبکه‌های یادگیری، انگیزش و ...) را بشناسند؛

- با طراحی و آموزش موقعیت‌محور و تلفیقی آشنا باشند.

- با راهبردهای تدریس (تعاملی، اکتشافی و ...) آشنا باشند.

- با راهبردهای سنجش (فرایندی، عملکردی و ...) آشنا باشند.

- با اصول راهنمایی و مشاوره (تحصیلی، سازگاری و شغلی) آشنا باشند.

- با اصول ارتباط و تعامل با دانش‌آموزان و خانواده آشنا باشند.

- با فناوری آموزشی آشنا باشند.

- با محیط‌های متنوع یادگیری (واقعی و مجازی) آشنا باشند.

- با انواع پژوهش کیفی مدرسه‌محور (اقدام پژوهی، درس پژوهی، روایت پژوهی و ...) آشنا باشند.

- با نحوه کار تیمی و مشارکت در اداره مدرسه آشنا باشند.

تحلیل و نتیجه‌گیری

معلمان با چنین هویتی قادر خواهند بود زمینه تکوین و تعالی هویت دانش‌آموزان را فراهم آورند (شکل فوق). تکوین و تعالی هویت هدف کلی نظام آموزش و پرورش تلقی شده است، لذا تربیت عبارت است از فرایند تعاملی زمینه‌ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت دانش‌آموزان. (مبانی نظری سند تحول، ص ۱۲۹) فرایند ناظر است به عمل اجتماعی مستمر، تدریجی، هدفمند، یکپارچه، پویا و انعطاف‌پذیر که باید متناسب با مراحل تحول وجودی افراد طراحی شود. در عین حال، فرایند تربیت را باید تعاملی (کنش و واکنش دو سویه) بین دو قطب فعال - مربیان و متربیان - به شمار آورد که در آن، علاوه بر ایجاد مقتضیات و برداشتن موانع، لازم است حضور فعال متربیان را در این حرکت و کوشش اختیاری برای استفاده مناسب از این زمینه‌سازی مورد ملاحظه قرار داد.

فرصت‌های تربیتی و آموزشی، زمینه درک و انگیزه اصلاح مداوم موقعیت آنان را فراهم می‌سازد؛

- زمینه‌ساز رشد عقلانی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش‌آموزان است؛

- راهنما و راهبر فرایند یاددهی - یادگیری است؛

- یادگیرنده و پژوهشگر آموزش و پرورش است.

با توجه به آنچه گفته شد می‌توان هویت معلمی را در دو بخش زیر تبیین کرد:

نقش الگویی معلمان (مربیان)

اگر نقش معلمان صرفاً انتقال دانش و آموزش مهارت‌ها باشد، نمی‌توان از تربیت سخن گفت. چون تربیت دانش‌آموزان با رفتار و عمل معلمان هم‌گره خورده است. لذا معلمان در درجه اول اسوه و الگوی تربیتی دانش‌آموزان تلقی می‌شوند. برخی از ویژگی‌های معلمان عبارتند از:

حسن خلق و کرامت انسانی؛ انسانیت و اخلاق؛ معنویت و ایمان؛ شادابی و نشاط؛ صبر و بخشش؛ عزت‌نفس؛ خودسازی و تقوا.

زیرا تربیت اقتضات گوناگونی دارد که بخشی از آن‌ها به نقش الگویی معلمان مرتبط است (ص ۱۷۲):

۱. تمهید؛ ۲. تأدیب؛ ۳. تعلیم؛ ۴. تزکیه؛ ۵. تذکر و موعظه؛ ۶. انذار و تبشیر؛ ۷. ابتلا و آزمایش؛ ۸. امر به معروف و نهی از منکر؛ ۹. تشویق و تنبیه؛ ۱۰. تبیین

نقش حرفه‌ای معلمان (مربیان)

شایستگی‌های حرفه‌ای در کنار شایستگی‌های اعتقادی، اخلاقی و تخصصی، هویت معلمی را می‌سازند. شایستگی‌های اخلاقی و اعتقادی بیشتر در نقش الگویی معلمان جلوه‌گر می‌شوند و شایستگی تخصصی هم به تحصیلات دانشگاهی مربوط است. اما نقش حرفه‌ای همان عمل و فرایند تربیتی است که در فعالیت‌های متنوع مدرسه بروز و ظهور می‌یابد.